

קשרים ופרימות

ענת לויט: היינו בגד אחד, הקיבוץ המאוחד 2018, 77 עמ'

היינו בגד אחד הוא ספר השירים השביעי של ענת לויט. כותרת הספר מרמזת לסיפור בריאת אדם וחווה, שבסופו נאמר: "על פן יעזוב

איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו והיו לבשר אחד" (בראשית ב' 24). יש שלושה הבדלים מהותיים בין "והיו לבשר אחד" מבראשית, ל"היינו בגד אחד" בכותרת הספר. כותרת הספר היא אישית, בגוף ראשון רבים, בעוד שהפסוק הוא בגוף שלישי רבים. כותרת הספר נוקטת זמן עבר בעוד שו' ההיפוך במילה "והיו" בכותרת הספר מכוונת לעתיד. בעוד שהפסוק המקראי אומר שהאיש והאישה יהיו לבשר אחד, שיהיה ביניהם איחוד גופני מלא, כותרת הספר מדברת על בגד, וזה הבדל ניכר. בניגוד לבשר, הבגד הוא כיסוי חיצוני. הבשר חשוף והבגד מסתיר. הבגד מספק הגנה. הוא שומר על העור והבשר שמתחתיו. הבגד עשוי מחוטים, כפי שמזכיר לנו

איור העטיפה הנפלא של הספר. אפשר לפרוס את הבגד לחוטים, ואפשר לתפור ולקשור מחדש את החוטים. בהתאמה, שירים רבים בספר עוסקים בקשרים: עם בן זוג, חברה, בני משפחה, ואף עם חתולים, שמהווים חלק מהמשפחה. פה ושם מוזכר בספר גם אלוהים, לעתים במפורש ולעתים במרומז, לעתים הוא כפנים ולעתים הוא בחוץ. מעבר לבגד כמלבוש, צליל המילה בגד מרמז גם על בגידה.

אנסה להדגים כאן את מהות הקשרים, החוטים והבגד, בחמישה שירים מהספר. השירים הללו מודגימים את הפואטיקה של לויט (אף שלא כל שירי הספר תפורים ממטאפורות של בדים וחוטים). בחרתי שירים מן השער הראשון (מתוך שישה), שנקרא "והגית כס יומם ולילה" - הרמז לדברי אלוהים ליהושע "לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה" (יהושע א' 8). כמרומז בשם, המחשבות על הקשר באות בערות ובחלום;

"חוט מחשבה תופך אותי אליך. גם אם לא ראתיך שנים, אתה וְאני היינו ונהיה/ בגד אחד//

עמוס טלאים, מְשִׁבֵּץ כְּתָמִים, בְּלֶה אֵף יוֹתֵר מִתְכַּרֵּיךְ יִשָּׁן// וְבִיּוֹם מִן הַיָּמִים, גַּם אִם לֹא נִהְיָה/

כָּאן, יְהִי הַחֹט פְּרוֹם בְּגֵד הַיּוֹתֵנוּ/ זֶהב בִּידֵי הָאֱלֹהִים" (בגד אחד).

הבגד שבשיר נקרע פעמים רבות והוטלא מחדש. הוא מלוכלך ובלוי יותר מתכריך ישן. דהיינו, אין בקשר חיים. אך למרות שהקשר כבר לא קיים, הדוברת ממשיכה לחשוב על האהוב ואותו חוט מחשבה ממשיך לחבר אותה אליו. החוט של המחשבה מתחילת השיר הופך לחוט של זהב בידי האלוהים. אולי זהו חוט של געגוע.

חוט המחשבה ביום בשיר הזה, הופך לסבך חוטים ליילי בשיר הבא:

"ישבתי מול פקעת היונה, מתאמצת להתיר אותך עד הליילה/ שבעמקי סבך חלום נגלה אלי/ החוט התחתון, חוט הדמיון/ ומשכתי אותו באבחת יקיצה/ להוטר בלעדך / מתרת/ ומותרת" ('פשר חלום').

כאן החוט הוא חוט הדמיון. הרמיון שמנסה לתפור מחדש את הבגד, שרוצה אולי לחדש את הקשר. הדוברת "מתאמצת להתיר אותך". להתיר משמעו לשחרר, אבל גם לפתור את החידה או החלום. היא מנסה להבין את פשר החלום (ואולי את פשר הקשר, ו/או ניתן הקשר) וגם לשחרר, ובעיקר להשתחרר מאותו חוט שממשיך לחבר אותה אל בן הזוג. בהתעוררות היא מגלה מחדש שהיא נותרה בלעדיו. היא מותרת מהסבך של החלום, וגם מותרת למישהו אחר. אך בעיקר, היא מותרת על הקשר שכבר לא קיים כמציאות.

על הפער בין הגוף לבגד, בשיר 'מרחק':

"רַק בְּשִׁנְרַחֵק אֵדַע אֵת הַמְּרַחֵק/ שֶׁהִיָּה בִּינֵנוּ בְּהִיּוֹתֵנוּ עוֹר בְּעוֹר/ מִחֻשְׁבוֹתֵינוּ גִּנְזוֹת מִן הָאוֹר/ שֶׁמַּעַל מְחַלְצוֹת הַמַּלְאִים/ שֶׁחֲלָצוּ אוֹתֵנוּ זֶה מִזֶּה/ לְגִימַת אָמֵת".

כלומר, גם כשהיו האהובים "עור בעור" (ביטוי שמייצג את הקרבה המקסימלית של להיות בשר אחד, מספר בראשית) היה ביניהם מרחק, אותו יכולה הדוברת להבין רק ממרחק, ואכן כך היא

פותחת: "רַק בְּשִׁנְרַחֵק אֵדַע אֵת הַמְּרַחֵק". רק כשלא ידעו זה את זה במובן הארוטי, היא תדע את המרחק, תבין מה היה החלק של הכיסוי וההסתרה. המחשבות שלהם גנוזות מהאור, מוחבאות ולא נראות. יש כאן הרמז נוסף לספר בראשית. לאור הראשוני של הבריאה המכונה בקבלה האור הגנוז. בין בני הזוג היו "מחלצות המלאים". מחלצות משמע בגדים מפוארים. המילים היפות שהיו בקשר היו בגד שכיסה את האמת, שהסתיר את הבעיות שהיו.

הזיכרונות של הקשר ממשיכים ללוות את הדוברת, כנכתב בשיר 'צלילי המוזיקה':

"לִפְנֵי שְׁלֹשָׁה וַחֲצֵי עֶשְׂרִים, בְּאֶחָד צִהְרִים/ שֶׁל יוֹם שְׁשֵׁי חֲרָפֵי, הִיּוֹנוּ לְשִׁעָה עִירְמִים/ זֶה בָּזָה לְצִלְלֵי הַקּוֹנְצֵרְטוֹ לְכַנּוֹר שֶׁל בְּטְהוֹבֵן// וּמֵאֵז, מִתַּחַת לְכָל מְלֻבוֹשֵׁי, אֵתָה אֵתִי/ בְּאוֹתָהּ מְלוֹדִיָּה מִתְנַנֶּנֶת לְהִתְעַלּוֹת/ נִשְׁמָתְךָ מִתּוֹךְ בְּשֶׁרְךָ הַמִּתְפַּוֵּר/ בְּצִלְלֵי רְקוּיָאם".

שם השיר הוא הרמז למחזמר "צלילי המוזיקה" (ולסרט שבעקבותיו), ואולי הוא מרמז על זיכרון מתקופה של תמימות. תקופה מהעבר הרחוק, לפני שלושים וחמש שנים. הבית הראשון מעלה זיכרון של הדוברת וכן זוגה בשעה אינטימית ביום שישי חורפי. המפגש מלווה בצלילים של הקונצ'רטו לכינור של בטהובן שהתנגן ברקע. בשיר הזה, הדוברת וכן זוגה הם בשר אחד, הם לא בגד וללא בגד. הבגד מופיע בבית הבא, ובו הדוברת מספרת שכן הזוג ממשיך ללוות את העירום שלה, מתחת לבגדים, שם שמורה המנגינה היא. בשורה האחרונה של השיר נוצר מהפך. המנגינה הופכת למוזיקה של תפילת אשכבה. בין אם בן הזוג כבר מת, או שרק הקשר איתו מת, המנגינה שמזכירה את היותו הופכת למנגינה שמזכירה את אינותו.

לבנות בזהירות (ברגל יחפה) את מרכז החברות ביניהן. הקשרים הקודמים היו מרובדים (עשויים שכבות) של פגמי הנפש. החברות בין הנשים הופכת למארג עשיר צבעים בחוט אחד שמחבר אותן. חמשת השירים מדגימים איך לויט מלהטטת עם המטאפורות, ומלווה אותן במשחקי מילים ומשמעויות. כדאי מאוד לקרוא את הספר, ולא להסתפק בקריאה אחת.

כאמור, הספר עוסק לא רק בקשר עם בן (או בני) זוג. השיר הבא עוסק בחברות בין נשים:
 "מְשֵׁנִי קִצוֹת חוֹט אֲנִי פּוֹרְמוֹת קֶשְׁרִים, נֶאֱרָגוֹת לְמַרְבֵּד עֲלֵיו
 נִצְעַד בְּרִגְלֵי יַחְפָּה, שְׁלֵא נִמְעַד כְּבִרְאשִׁית קֶשֶׁר מַרְבֵּד / פְּגָמֵי נֶפֶשׁ
 בְּמִצְעַד יָמַיִם / רַכִּי מְרַקֵּם רַב צְבָעִים / בְּחוֹט הָאֶחָד" ('חברות').
 שתי הנשים פורמות קשרים קודמים (אולי כל אחת עם בן/בני הזוג שלה) ולוקחות אותם, עם הזיכרונות והסיפורים שלהן, כדי

עדינה מור חיים

להעביר את הניגון בנאמנות

גורְדְנָה קוֹאִיץ': דמדומי ערב בבלקן, מסרבית: דינה קטן בן ציון, הוצאת כרמל ירושלים 2018, 420 עמ'

על תרגומיה זכתה בפרסים ואף באות הוקרה. בנוסף, דינה קטן בן ציון היא חוקרת ומרצה על המורשת הרעיונית ביצירות סופרים יהודים מארצות יוגוסלביה לשעבר, ובכלל זה על נושאים הקשורים בכיטוי הניתן בספרות שנכתבה בסרבית/קרואטית לזהות היהודית על פניה המשתנים והולכים לאחור השואה ועל יהדות כזהות ותרבות במסגרת התייחסות חופשית מדת.

מה שנפלא בתרגום זה הוא החיבור שנוצר בו בין הזהות היהודית

לזהות הישראלית ושל העולם התרבותי העשיר והמגוון שמחיה קואיץ' בספריה. כשם שהסופרת כותבת במשלבי שפה בהקשריה החברתיים, הגיליים, והנסיוניים, כך משתמשת המתרגמת בשפע של כיטויים מן ההווי הישראלי המקומי, כמו "מנגל", "מסטול", בצד המצאות לשוניות כ"מצומחת", "מתרשתים" ועוד רבות אחרות. מעברים אלה משתלבים בפשטות בשטף הלשוני של הכתוב וממחישים את ההתכתבות הקליידוסקופית של קואיץ' עם תחומי תרבות והווי שונים: משיחה מעמיקה ומפורטת על מוזיקה, לשיחה קלילה על סוגי יינות, מדיון פוליטי כבד לרכילות קלילה על חברים קרובים, חברים למקצוע, מוזיקאים, שחקנים ושאר דמויות הנוגעות בחייה. כך בהדרגה מתלכדים הפרטים לכדי ספרות ענפה על תקופת גשוג תחת שלטונו של טיטו, לא רק בהקפה ובכמותה, אלא כחלק מתופעה שאינה קיימת בספרות העולמית, שבה ישנם סופרים יהודים נחשבים, שמפְּרִים לציבור הרחב ולא אך ורק לציבור היהודי.

דוגמה לכך בספר, שהפעימה אותי במיוחד כבת למשפחה שחיה בטורקיה בבית דובר שפת לאדינו (שאנו קראנו לה Judeo Spaniol, ספרדית יהודית) וחיה באווירה ארעית בצל הגירה מתמשכת, היא בתיאורו של אירוע מוזיקלי של יצירתה של המחברת על גירוש ספרה, ושבו נוטלים חלק רב מנכבדי תושביה של סאריבו (עמ' 401):

"אכסדרת המוזיאון הלאומי מלאה באנשים בני כל הגילים. שלוש מאות איש, לוחש מישוה לוורה. סלי פרחים, עיתונאים, טלוויזיה, צלמים הכול נמצא כאן. המו"ל והנואמים מוכנים לשאת דברים, השחקניות מוכנות לקרוא קטעים, וברנקה מוכנה לשיר בקול המצוֹ-סופרנו החם שלה את השיר האהוב על ורה; Kuando tu

נדרש שילוב של אהבה רבה למילה הכתובה, געגוע עמוק לעולם שהוא מתאר ומסירות לעבודת הספרות, כדי לתרגם בשקידה ובדייקנות ספר כה רחב הקף. זה למעשה הרומן השלישי לשני קודמיו, ריח הגשם בבלקן ופריחת התרזה בבלקן, בטריילוגיה המשפחתית מפרי עטה של הסופרת גורדנה קואיץ', שאף הם תורגמו בידי דינה קטן בן ציון. עבודת התרגום של טריילוגיה זו היא חלק נכבד מהמפעל הספרותי הענק של בן ציון - תרגום הספרות הסרבוֹ-קרואטית, מסרבית, שפת האם שלה.

קואיץ' ידועה היטב בארצה וספריה הפכו לרבי מכר. בתחילת 2018 יצאו שלושת הרומנים בטריילוגיה משפחתית, ובימים אלה יוצאים ארבעת הרומנים הבאים שלה במהדורת טריילוגיה, בשם הכולל "עולמות מאגיים". אביה של קואיץ' היה סרבי, ואמה בת למשפחה יהודית-ספרדית. בכל כתביה - שמונה רומנים ושני קובצי סיפורים - היא עוסקת בקורותיהם ובגורלם של יהודים מגורשי ספרד ובברית החיים שכרתו עם העם שבקרכו חיו בארצות הבלקן. שני ספריה הראשונים עובדו לסדרות טלוויזיה מצליחות ויש בכך ביטוי להכרה כי היהודים במקרה זה כצאצאיהם של מגורשי ספרד הם בשר מבשרה של החברה הסרבית ומן הפסיפס הלאומי דתי המגוון שלה. פרקי תוכנו - "שחרית": "בוקר" (עמ' 121-220); "צהרי היום"; "ערבית", הם מטאפורה לשקיעתה של יוגוסלביה לשעבר בתקופת טיטו, דרך תיאור סיפור אהבה המסתיים כמות. דרך העליות והמורדות של רומן הנרקם בין יוצרת בת דמותה של המחברת למוזיקאי המתלבט בין אהבתו הגדולה לה וליצירתה ומחויבותו לאשתו זה שנים ארוכות.

המתרגמת, דינה קטן בן ציון, היא משוררת וחוקרת ספרות שפרסמה ישישה ספרי שירה, שלושה ספרי עיון וספר אוטוביוגרפי. כמו כן תרגמה (ומתרגמת) יצירות של חשובי הסופרים והמשוררים שכתבו בסרבית-קרואטית לאחר מלחמת העולם השנייה. בין תרגומיה יצירות מפרי עטם של איוו אנדרייץ', דנילו קיש, אלכסנדר טישמה, דוד אלבכרי, פיליפ דויד, מילורד פאביץ', דוברבקה אוגרישיץ', ואסקו פופה, איוון לאליץ' ורבים אחרים, ובכלל זה יצירות בודדות רבות מספרות ארצות יוגוסלביה לשעבר בשירה, פרוזה ועיון, שפורסמו בכמות ספרותיות שונות.

